

DESPRE ULTIMUL HAIDUC ȘI O PIESĂ DE PICTURĂ DECORATIVĂ

Marius Adrian Scheianu*

Cuvinte-cheie: Gheorghe Coroiu, haiducie, pictură, folclor

Keywords: Gheorghe Coroiu, outlawry, picture, folklore

Haiducie și brigandaj

Foarte frecvent în spațiul românesc și balcanic, mitul haiducului, personaj eminentamente pozitiv a fost valorificat atât în legende și cântece bătrânești, cât și în literatura cultă, în care sunt evocate acțiunile justițiare ale acestor eroi deveniți parte a folclorului național.¹ Activi, în special, în lumea satului, multe dintre numele cunoscute de haiduci au ajuns la noi și ne sunt cunoscute numai pe cale orală, prin cântece și poezii populare, existența lor nefiind consemnată de documente scrise, dar faptul că aceștia nu au rămas doar parte numai a lumii românești vechi este demonstrat și de persistența mitului până în modernitate. În zorii epocii contemporane, în primii ani ai secolului al XX-lea, figura haiducului, apărător al păturilor păgubașe ale societății, se păstra încă vie la sat și în mediul semirural, deși România modernă era mult diferită de epoca asupririi naționale și sociale, în care cei mai cunoscuți haiduci au activat. Literatura de consum și presa, care devin, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, accesibile unor mase largi de populație, dar și curentele autohtoniste, contribuie din plin la popularitatea și popularizarea haiducilor. Sincronizarea cu societatea occidentală s-a remarcat și în privința rolului jucat de presă, presa românească fiind una fecundă în cea ce privește relatarea faptelor unor personaje care aminteau de tiparul haiducului clasic sau a unor infractori, pur și simplu. Nu este întâmplătoare așadar faima de care unii haiduci și bandiți s-au bucurat în acele vremuri

Totuși dacă în Occidentul acelor ani se vorbea, deja, de gangsteri și clanuri banditești, în mediul citadin, într-o țară care și-a consumat cu o întârziere de câteva secole o adevărată “Jacquerie” modernă, așa cum numește istoricul

---

* Complexul Național Muzeal „Astra” Sibiu, str. Pădurea Dumbrava, nr. 16–20, e-mail: adi4real@yahoo.com

¹ Dan Horia Mazilu, *Lege și fărâdelege în lumea românească veche* (Iași: Ed. Polirom, 2006), 305–306.

Philip Gabriel Eidelberg mișcarea țărănească de la 1907², se vorbea încă de haiduci. Cu toate că haiducii erau asociați cu epoca diferitelor ocupații străine ale țărilor române iar acțiunile lor erau valorificate ca acte patriotice de rezistență națională, la cumpănă dintre secolele XIX și XX atât presa cât și publicul larg folosesc des termenii de “haiduci” și “poteră” când descriu confruntările dintre poliție și jandarmerie, pe de-o parte, și bandele de tâlhari active în epocă, pe de altă parte.³ În preajma Primul Război Mondial devin cunoscute nume ca Andrei Budac din Cârțișoara, Țara Făgărașului, și Toader Pantelimon, din ținutul Neamțului, având trăsături și caracteristici care îi aduc foarte aproape de tiparul haiducului clasic. La începutul secolului trecut, imaginea pozitivă a haiducului era perpetuată prin cântece bătrânești, iar la oraș, prin spectacolele teatrului de hoți, foarte gustat în epocă.⁴ Adesea, variantele acestora apar ca adaptări ale întâmplărilor din vechile piese haiducești la noile vremuri unde jandarmul se substituie arnăutului, iar prefectul zapciului, de exemplu.

Marile reforme implementate după război, schimbările sociale, precum și provocările lansate de modernitate vor afecta profund conștiința țărănească declanșând un proces la finalul căruia satul românesc va semăna tot mai puțin cu comunitatea rustică și patriarhală, guvernată de valori tradiționale, din trecut. Cei care nu se regăsesc în noua stare de fapt și sunt critici la influențele venite din afară, văzând în agenții modernizării promotori ai unei degradări a moravurilor ce afectează structurile sociale românești, empatizează cu noi actanți apăruiți pe scena politică. Acum își începe ascensiunea Mișcarea Legionară orientată spre clasele tradiționale ale societății și ostilă influențelor, considerate corupătoare, străine spiritului românesc. De altfel, nu accidental, membrii mișcării folosesc în discursuri o retorică și o imagine puternic influențată de folclorul haiducesc. În anii tulburi de după încheierea Marelui Război, când statul încerca să gestioneze o complicată situație politică, economică și socială, vor mai apărea așa ziși haiduci întârziți, dar a căror activitate va avea un ecou local sau regional⁵. Totuși, în anii '30 va apărea un personaj care va depăși cu mult limita legii și se va bucura de o notorietate, în epocă, pe măsura faptelor sale.

² Phillip Gabriel Eidelberg, *The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907: Origins of a Modern Jacquerie* (Leiden: Brill Publishers, 1974).

³ Gabriel Constantinescu, *Crime înfiorătoare și Tâlhării îndrăznețe din a doua jumătate a secolului XIX, în România* (Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2012), 280.

⁴ Daniel Dieaconu, *Tâlhăria și haiducia la români, jefuitoarii cu arme* (București: Editura Universitară, 2014), 47–51

⁵ Daniel Dieaconu, Viorel Nicolau, Alexandru Ioan Ungureanu, Emil Pedemonte Juncănu, *Haiduci și tâlhari, contribuții de mitologie și antropologie istorică* (Piatra Neamț: Editura Cetatea Doamnei, 2013), 187–198.

Gheorghe Coroiu, ultimul haiduc român

Este vorba despre Gheorghe Coroiu, considerat drept ultimul haiduc român, datorită unor evidente asemănări pe care acesta le avea cu portretul idealizat al haiducului din secolele XVIII și XIX. Născut în anul 1911 în satul Guranda, aparținător de fostul județ Dorohoi, era înzestrat cu o inteligență nativă și, inițial, cu un ascuțit simț al dreptății. La fel ca mulți dintre eroii din vechime a “luat calea codrului” datorită unei nedreptăți făcută asupra sa de către un reprezentant local al autorității statului. Alegând haiducia își va alege victimele jafurilor sale dintre reprezentanții clasei înstărite locale (proprietari de pământ, de afaceri, notari, avocați etc.) dar și dintre negustorii și călătorii înstăriți, aflați în tranzit pe rutele comerciale din zonă. Acțiunile lui Coroiu se circumscriu în prima parte a anilor '30 părții de nord a Moldovei, pe o rază destul de mare, având ca centru locurile natale.

Celebritatea îi este adusă de spectaculozitatea și îndrăzneala tâlhăriilor sale, precum și datorită faptului că nu făcea uz de arme de foc sau alte arme cauzatoare de moarte, paguba celor tâlhăriți fiind doar de natură materială. Maestru al deghizărilor și al diversivității va ridiculiza și zădărnici tentativele autorităților polițienești de a-l supune rigorilor legii. Toate acestea îi aduc simpatia unei părți importante a sătenilor din regiune, ajungând erou de cântece populare, dar va face și ca actele sale să țină prima pagină a ziarelor și revistelor centrale. Popularitatea de care se bucura în ținutul de baștină îi stau mărturie și diferite întâmplări ce îl au în prim plan pe Coroiu și care rămân în memoria colectivă a locuitorilor din satele actualului județ Botoșani.

Astfel, Anica lui Donose (după căsătorie Anica Dăscălașu), tânără din Todereni mergând să ia apă de la fântână întâlnește un bărbat de la care primește o sumă de bani. Întoarsă acasă, copila îi povestește tatălui strania întâmplare, care îi spune că acesta trebuie să fi fost haiducul Coroiu. O altă poveste spune cum că șareta lui Coroiu a fost atacată trecând prin pădure de un bandit care și-a asumat identitatea celebrului haiduc. Adevăratul Coroiu îl confruntă pe falsul Coroiu care, speriat, fuge. Pentru a scăpa de poteră se spune că acesta a stat ascuns două sau trei zile într-un spațiu deasupra porții de intrare a mănăstirii Cozancea, din Sulița (jud. Botoșani), localitate unde, se pare, avea o ibovnică. O altă poveste spune ca urmărit fiind de jandarmi a spintecat burta unui cal mort și s-a ascuns acolo așteptând să treacă pericolul.⁶

Cele amintite mai sus îl pun pe Coroiu în continuitatea figurilor celebre de

⁶ Informator Ben Mehedin, născut în 1970, în Zlătunoaia (jud. Botoșani), deține informațiile împărtășite autorului acestui articol de la mama sa, Lucreția Mehedin (născută în Todereni, jud. Botoșani), respectiv bunicul matern Gheorghe Aionîțoiaiei (născut în Zlătunoaia, jud. Botoșani), decedat în 1990.

răzvrătiți din trecut, putând recunoaște cu ușurință numitorii comuni: originea țărănească, codrul, răzbumarea inechităților, actul insurecțional ca gest eroic, jefuirea celor bogați și bunăvoința arătată celor mai puțini favorizați. Prins în cele din urmă reușește să evadeze, probabil și cu sprijinul câtorva reprezentanți de rang inferior ai autorităților, dovadă că faptele sale găseau înțelegere și la alte categorii sociale în afară de țărani.

O inedită piesă de pictură decorativă atribuită lui Gheorghe Coroiu

La apogeul carierei sale infracționale Coroiu și-a lărgit mult sfera de acțiune, fiind prezent și în localitățile de pe Valea Prahovei cât și la Brașov, Iași sau București. Tot acum, îmbătat de faima de care se bucura, începe să ducă un stil de viață extravagant, petrecând cu lăutari și cheltuind sume importante din banii obținuți de pe urma tâlhăriilor comise, îndepărtându-se mult de imaginea senină pe care o avea în imaginarul popular. Aflat mereu pe fugă, renunță la vechiul principiu de a nu apela la violență fizică și ucide un jandarm dintr-un pluton care se afla pe urmele sale, crimă care face să fie urmărit cu și mai multă înverșunare de către autorități, fiind astfel silit și să renunțe la viața luxoasă cu care începuse să se obișnuiască, când nu se afla în ascunzători. Conform tradiției locale, în cele din urmă a fost capturat în apropierea orașului Câmpina (jud. Prahova) de o trupă de jandarmi, oamenii din trupă fiind pe punctul de a-l linșa pe celebrul captiv, ca răzbumare pentru colegul lor ucis. Se va opune dorinței subalternilor plutonierul Nicolae Roșca. Ajuns în închisoare Coroiu nu îl uită pe cel care îi salvase viața și îi dedică o pictură, creație proprie, plutonierului Roșca.⁷

Este vorba despre un tablou de mici dimensiuni, de fapt o pictură naiv-decorativă, executată direct pe lemn de tei cu tempera groasă în culori de apă. Pictura pe o placă dreptunghiulară, având lungimea de 28 cm și lățimea de 13 cm este înrămată, rama fiind confecționată tot din lemn de tei. Se pare că materialul lemnos a fost tratat prin fierbere în ulei. Prezintă un chenar aparent, lucrat prin incizare, cu grund și dat cu culoare albă, prin care se vede prin transparență partea din spate a capacului.⁸ Pictura ilustrează, în plan central, un medalion cu o pereche de lebede, plutind pe apă având în fundal un peisaj bucolic. Medalionul încadrat, pe fond negru, de motive floral-vegetale, de inspirație exotică. Cromatica dominată de culori pastelate: verde, bej și gal-

⁷ Informator Doru Gheorghe Fărcaș, născut 1954, Băicoi, colecționar, cel în colecția căruia s-a aflat tabloul despre care se amintește în prezentul articol.

⁸ Piesa a suferit intervenții de restaurare realizate de către restauratorii Cristina Dăneasa și Andreea Sârbu, în timpul desfășurării workshop-ului de restaurare în cadrul Centrului ASTRA pentru patrimoniu, desfășurat în perioada 12–13 iunie 2017; investigații biologice și chimice efectuate de Ileana Chirtea, respectiv Daniela Văcariu.

ben. În colțul de jos dreapta realizată prin pictare cu pensula inscripția “Subof. N. Roșca 1937” cel cărui îi fusese dedicată opera, și anul când opera a fost realizată, iar numele celui care a realizat-o “Gheorghe Coroiu” apare la posterior, pe spatele cadrului picturii. Opera este, cu siguranță, similară cu piese similare care împodobeau pereții multor cârciumi și hanuri, sau cu cele puse în vânzare la bâlciuri și târguri, alimentând gustul pentru teme de gen publicului larg cu origini țărănești sau semi-urbanizat.

De altfel, nu este deloc accidental că Valea Prahovei a fost zona în care Coroiu a fost deosebit de activ în ultima parte a carierei infracționale. Pe Valea Prahovei existau numeroase fabrici de cherestea, de celuloză, precum cea de la Bușteni sau rafinării de petrol, localnicii fiind antrenați în activități industriale de timpuriu, meșteșugurile tradiționale fiind abandonate în favoarea noilor îndeletniciri. Tot aici se remarca densitatea mare de cârciumi și hanuri, fiind și o zonă de tranzit și de intens trafic comercial, locuri prielnice și pentru dezvoltarea de anumite activități infracționale. Numai în localitatea Băicoi, de exemplu, unde a fost colectată piesa care este menționată mai sus, existau în deceniile interbelice nu mai puțin de 27 de hanuri. Tot aici existau și case ce funcționau ca loc de întâlnire și socializare pentru tineret sau ca săli de dans, după modelul urban.

Nicolae Roșca, după desființarea instituției jandarmeriei, a trecut în cadrul forțelor armate ieșind la pensie la Brașov, apoi stabilindu-se în localitatea de baștină a soției sale, Băicoi, unde a decedat în anul 2000. Darul primit de subofițerul Roșca ni-l relevă, din nou, pe Coroiu apropiat de imaginea luminoasă din cântecele populare, ca un om cu anumite sensibilități artistice și care în soliditatea arestului regreta, probabil, drumul ales și faptul că răpise viața unui om.

Haiducie în secolul XX

Obiectiv, despre Coroiu va relata unul dintre cei mai mari jurnaliști ai interbelicului românesc, Filip Brunea-Fox, care s-a aflat în corespondență cu acesta. El vedea în Coroiu un bandit de factură modernă, care cultiva o întregă rețea de colaboratori, dar, pe de altă parte, a și sesizat particularitățile care îl diferențiau pe Coroiu de un infractor convențional.⁹ Ca din pictura amintită, ni se relevă un personaj complex și faptul că modele ale trecutului au mai mare duranță decât ne-ar părea la o privire superficială, fapt ce face ca acestea să nu fie așa de îndepărtate, așa cum lesne ne-am imagina, de vremurile pe care le trăim.

La fel ca și în zona de baștină, Gheorghe Coroiu a rămas în memoria localnicilor de pe Valea Prahovei. Și aici despre el s-au scris cântece populare și, la fel de interesant, multe din acțiunile sale în tradiția locală au căpătat o dimensiune

⁹ Filip Brunea-Fox, *Reportajele mele, 1927–1938* (București: Editura Eminescu, 1979), 21.

nu cu mult diferită de faptele lotrilor din trecut, frizând fabulosul. În imaginarii populare locale, regăsim elemente din universul haiducesc clasic: acțiuni îndrăznețe, adăpost găsit în locuri inedite etc. Astfel, Coroiu, împreună cu doi complici, ar fi reușit să fure din Sinaia mașina regelui Mihai (moștenitor al tronului și mare voievod de Alba Iulia la momentul în care s-ar fi întâmplat presupusul furt). Prinși în apropierea Câmpinei, ar fi organizat o spectaculoasă evadare din închisoare.¹⁰ Fără îndoială, la baza acestor relatări au stat și titlurile senzaționale ale articolelor de presă care îl aveau drept protagonist pe Coroiu și care au făcut din acesta un personaj cunoscut la nivel național.

Gheorghe Coroiu a înțeles să se adapteze la vremurile în care trăia și să profite de notorietatea sa, lucru evident în timpul procesului în care, în pofida crimei comise, primește o pedeapsă extrem de ușoară.¹¹ În timpul judecății apărătorii săi vor face dese referiri la imaginea haiducului care se revoltă împotriva nedreptății și jefuiește pe bogați pentru a împărți prada celor săraci. Faptul că unele din victimele sale făceau parte din comunitatea evreiască a făcut ca elemente de extremă dreapta din societatea românească, devenite tot mai vocale, să îl asocieze scopurilor politice urmărite făcând din el un campion al celor obidiți. În timpul procesului, Coroiu apare cu însemne asociate fascismului și îi interzice accesul în sala de judecată jurnalistului Filip Brunea-Fox, evreu de origine, a cărui ajutor îl solicitase când era urmărit de aparatul polițienesc al statului.¹²

Ieșirea din scenă a personajul ține tot de domeniul mitului. După executarea pedepsei în închisoare, Coroiu dispare din atenția opiniei publice. S-a spus că a fost recrutat de Siguranță și mai apoi de Securitate, apelându-se la talentele sale și la cunoștințele rețelelor nevăzute ale lumii interlope. Unii dintre consăteni spun că la fi văzut în anii '50 în apropierea zonei de baștină purtând însemnele Securității Statului. Adevărate sau rodul imaginației populare, aventurile lui Coroiu stau drept mărturie despre persistența unui mit, cel al haiducului, dar și despre transformarea și adaptabilitatea sa. Pendularea lui Coroiu între bine și rău, asemănarea sa cu imaginea haiducului de demult și transformarea sa ulterioară într-un infractor contribuie la completarea imaginii unei lumi

¹⁰ Informator Ion Lazăr, pensionar din Băicoi, născut în 1934, "Coroiu, Pârvulescu și Aron. Țștia erau, trei. Au furat mașina regelui Mihai de la Sinaia, a venit încoace, s-a dus aici în pădure, a făcut la un pom care avea scorbură, a făcut groapă dedesubt, de 3/3 și ei intrau prin scorbură și acolo i-a prins. Mașina dacă n-a mai avut benzină, a lăsat-o în marginea pădurii și pe urmă i-a prins și i-a dus la canal". O parte din acest articol valorifică informațiile colectate ca urmare a unei cercetări de teren efectuată de o echipă de muzeografi CNM ASTRA în localitatea Băicoi (jud Prahova), în perioada 19–23 octombrie 2016.

¹¹ Dieaconu, *Tâlghăria și haiducia la români*, 274.

¹² Brunea-Fox, *Reportajele mele*, 22.

aflată, de asemenea, în transformare. Tentația urbanului, puterea cuvântului scris care se face cunoscută în toate colțurile țării, alterarea unor tradiții vor lăsa urme adânci și în mediul rural.

ABOUT THE LAST HAIDUC AND A PIECE OF DECORATIVE PAINTING

Abstract

Starting from the end of the Middle Ages, the myth of the heroic haiduc became widely spread in the Romanian space, as well as in other parts of Europe. As an inherently positive character, the haiduc was glorified in legends and folk songs, where the bold actions of these heroes were evoked as part of national folklore. In the dawn of the contemporary era, at the beginning of the 20th century, the myth remained alive in villages and semi-rural areas, even though modern Romania was very different from the era of national and social oppression in which the most well-known haiducs had fought. A controversial figure of interwar Romania was Gheorghe Coroiu. Considered by some to be the last Romanian haiduc, but also seen as having traits of a modern gangster, he became famous for his defiant actions against police authorities. He ended his criminal career in the mid-1930s, when he was arrested, according to local tradition, near the town of Cămpina. While in prison, Coroiu dedicated one of his own creations, a piece of naive art painting, to a gendarmerie platoon leader who opposed his lynching at the time of his arrest. This interesting piece is the subject of a brief presentation. This small painting serves as a pretext for placing its author's deeds in a broader context and briefly analyzing the endurance and transformations of a myth.

Foto 1. Gheorghe Coroiu în *Realitatea Ilustrată*, Anul IX, nr. 448 din 31 august 1935.
/ Gheorghe Coroiu in the magazine *Realitatea Ilustrată*, IX, nr. 448, August 31, 1935.

Foto 2. Intrarea în mănăstirea Cozancea, parte a legendei lui Coroiu; conform tradiției în spațiul liber din partea superioară a porții, haiducul și-ar fi găsit adăpost pentru câteva zile (foto Ben Mehedin). / Entrance in Cozancea Monastery, part of Coroiu's legend; in accordance with the tradition, the outlaw took shelter for a couple of day within the upper side of the gate (photo Ben Mehedin).

Foto 3. Piesă atribuită lui Gheorghe Coroiu (foto Adrian Scheianu). /
The piece ascribed to Gheorghe Coroiu (photo: Adrian Scheianu).

Foto 4. Piesă atribuită lui Gheorghe Coroiu, verso cu semnătura autorului
(foto Adrian Scheianu). / The piece ascribed to Gheorghe Coroiu,
reverse side with the author's signature (photo: Adrian Scheianu).

Foto 5. Gheorghe Coroiu în *Realitatea Ilustrată*, Anul IX, nr. 431 din 24 aprilie 1935.
/ Gheorghe Coroiu in the magazine *Realitatea Ilustrată*, IX, nr. 431, April 24, 1935.

Foto 6. Gheorghe Coroiu în *Realitatea Ilustrată*, Anul X, nr. 514 din 25 noiembrie 1936. / Gheorghe Coroiu in the magazine *Realitatea Ilustrată*, X, nr. 514, November 25, 1936.

Foto 7. Gheorghe Coroiu în *Realitatea Ilustrată*, Anul IX, nr. 431 din 24 aprilie 1935.
/ Gheorghe Coroiu in the magazine *Realitatea Ilustrată*, IX, nr. 431, April 24, 1935